

5. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність [Підручник, 3-тє вид, доп. і перероб.] / Ткаченко Н.М. – К.: Алерта, 2008. – 925 с.

6. Голов С.Ф. Управлінський облік: [Підручник] / С.Ф. Голов. – К.: Лібра, 2006. – 704 с.

7. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи і практика [Текст] / В.С. Лень, В.В. Гливенко. – 4-те вид. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 752 с.

8. Пушкар М.С. Фінансовий облік / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2008. – 628 с.

УДК 346.3 (477)

I.V. КУЧЕРУК,
к.е.н., Європейський університет

Застава за кредитними операціями, її сутність та окремі види застав, які забезпечують кредитні зобов'язання

У статті розкрито сутність застави, підстави її виникнення, окремі види застав у забезпеченні виконання зобов'язань за кредитними операціями шляхом встановлення додаткових гарантій та застава як захід щодо удосконалення розрахунку резерву за кредитними операціями та мінімізації кредитних ризиків.

Ключові слова: застава, забезпечення, застава-утримувач, заставодавець, іпотека, гарантія, предмет застави, майнові права, нерухоме майно, рухоме майно, виробниче обладнання, транспортні засоби, товари в обороті, цінні папери.

В статье раскрыта суть залога, основания для его возникновения, отдельные виды залогов в обеспечении выполнения обязательств по кредитным операциям путем установления дополнительных гарантий и залог как мера по совершенствованию расчета резерва по кредитным операциям и минимизации кредитных рисков.

Ключевые слова: залог, обеспечение, залогодержатель, залогодатель, ипотека, гарантия, предмет залога, имущественные права, недвижимое имущество, движимое имущество, производственное оборудование, транспортные средства, товары в обороте, ценные бумаги.

The article explores the nature of the collateral, the reasons for its occurrence, certain types of liens securing obligations under credit operations by establishing additional guarantees or collateral as a measure to improve the calculation of provisions for credit operations and minimize credit risks.

Keywords: security, security, pawnee, mortgagor, mortgage, guarantee, collateral, property rights, real estate, personal property, industrial equipment, vehicles, goods in circulation, securities.

Постановка проблеми. В сучасному ринковому середовищі активні операції банківських установ посідають пріоритетне місце, вони займають перше місце у статті доходів, але їм притаманні найбільші ризики. Найбільш актуальною

проблемою функціонування банківських установ є забезпечення принципу повернення кредитних коштів, та одним із механізмів виконання цього принципу є застава, яка стимулює належне виконання боржником зобов'язань перед кредитором. Зміни, які постійно відбуваються в економіці нашої країни, ланцюг криз все частіше змушує банківські установи та Національний банк України приділяти все більше уваги такому інституту, як застава та заставним відносинам.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. На сьогодні, на жаль, недостатньо уваги приділено теоретичному обґрунтуванню заставних відносин, хоча значний внесок у дослідження теорії і практики цього питання міститься в роботах таких вітчизняних учених-економістів, як Т.С. Шкрум, І.І. Пучковська, В.В. Носік, А.М. Жуков, С.О. Тенькова, Н.А. Богомазова, А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна, І.В. Сала та інші.

Метою статті є розкриття економічної сутності терміну «застава», визначення видів застави та основних способів забезпечення виконання зобов'язань за кредитними операціями.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про заставу» заставою визнається такий спосіб забезпечення зобов'язань, в силу якого кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами [1].

Застава виникає внаслідок двох підстав – договору чи закону. В практичній діяльності вітчизняних банків більшість заставних відносин виникає через договір, тобто умови про заставу можуть бути включені в кредитний договір, але, як правило, договір про заставу укладається окремо від кредитного договору.

Якщо застава виникає внаслідок закону, то закон, в якому передбачено виникнення застави, має містити вказівку, через які зобов'язання і яке конкретно майно має бути в заставі.

У нашому випадку нас цікавить застава, що виникає з до- говору банківської позики. Дійсною може вважатися лише вимога, що реально існує і заснована на передбачених законом підставах.

Під формою забезпечення повернення банківської позич- ки слід розуміти конкретне джерело погашення боргу, юри- дичне оформлення права кредитора на його використання, організацію контролю банку за достатністю даного джерела. Отже, в банківській практиці використовується два джерела погашення позичок – первинні і вторинні [2, с. 146].

Для фінансово стабільних позичальників, які належать до першокласних клієнтів банку, цілком достатньо закріпити в кредитній угоді первинне джерело погашення позички. Але першокласні клієнти не є домінуючими в загальній масі по- зичальників, тому в більшості випадків банки змушені за- стосовувати і вторинні засоби захисту від кредитного ризику, тобто вимагати від позичальників певного забезпечення.

Згідно з чинним законодавством банки можуть викори- стовувати такі форми забезпечення позичок:

- застав;
- гарантія;
- перевідступлення на користь банку вимог і рахунків до третьої особи;
- іпотека;
- страхова угода (поліс) [2, с. 147].

Предметом застави можуть бути майно та майнові права. Предметом застави може бути майно, яке відповідно до за- конодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення, також предметом застави може бути майно, яке стане власністю заставодав- ця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо це передбачено договором.

Існують окремі види застави:

1. Іпотека – застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

2. Заклад – застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у воло- діння третій особі.

3. Податкова застава.

З погляду здійснення застави існує два варіанти [5, с. 136]:

1. Застава, за якою предмет застави передається банку.
2. Застава, за якою предмет застави залишається у за- ставника.

Заставоутримувач – установа банку приймає від заста- водавця майно на відповідальне зберігання на підставі опи- су належного до передачі під заставу майна, в якому в обов'язковому порядку має бути вказано: назва майна або іншого предмета застави, його кількість, марка, модель, рік випуску, термін експлуатації, процент зношення, місце та умови зберігання, балансову вартість, а також інші необхід- ні реквізити. Опис підписується і скріплюється печаткою за- ставодержателя та заставодавця. На підставі опису заста-

водержатель складає «Акт приймання–передачі майна», і застава передається установі банку.

У сучасному часі є особливим те, що Національний банк України шукає постійні заходи щодо удосконалення розра- хунку резерву за кредитними операціями та мінімізації кре- дитних ризиків і інститут застави займає не останнє місце в цьому питанні. Це призвело до скасування постанови Пра- вління Національного банку України від 06.07.2000 №279 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків».

Відповідно до постанови Правління Національного банку України від 25.01.2012 №23 «Про затвердження Поло- ження про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за ак- тивними банківськими операціями» (далі – «Положення»), прийняте забезпечення залежно від рівня ліквідності поді- ляється на чотири групи.

До I групи належать [3]:

а) безумовні та безвідкличні гарантії, безвідкличні резер- вні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії:

– Кабінету Міністрів України;

– урядів країн та банків, що мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «А–» згідно з міжнародною шкалою, підтвер- джений у бюлетені агентства Standard & Poor's, або анало- гічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств, визначених Положенням;

– міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація);

б) грошове покриття, що розміщене в банку–кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умо- ви безперечного контролю та доступу банку–кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором;

в) державні цінні папери за операціями репо, які ґрунтують- ся на двосторонньому договорі між банком та його контра- гентом про купівлю державних цінних паперів із одночасним зобов'язанням контрагента викупити державні цінні папери за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату;

г) предмети застави:

– майнові права на грошові кошти, розміщені на депозит- ному рахунку в банку, кредитний рейтинг якого не нижчий, ніж «А–» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства Standard & Poor's, або аналогічний рей- тинг інших провідних світових рейтингових агентств, визна- чених Положенням, за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом;

– іменні ощадні (депозитні) сертифікати, що випущені банком–кредитором, або майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, що розміщені на депо- зитному рахунку в банку–кредиторі, або кошти, що отрима- ні банком–кредитором як грошове покриття на строк, не

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

менший, ніж строк користування активом, за умови безперечно контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором;

– банківські метали, що перебувають на зберіганні в банку-кредиторі, чи майнові права на банківські метали, які розміщені на депозитному рахунку в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперешкодного доступу банку-кредитора до зазначеного предмета застави в разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором;

– цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади України;

– цінні папери, емітовані Національним банком України;

– облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України, надану відповідно до Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Забезпечення, що належить до I групи, є високоліквідним.

До II групи належать [3]:

а) безумовні та безвідкличні гарантії, безвідкличні резервні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії:

– урядів країн та банків, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «BBB-» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств, визначених Положенням;

– банків України, забезпечені грошовим покриттям, на строк, не менший, ніж строк користування активом, окрім грошового покриття, розміщеного в банку, в якому запроваджено тимчасову адміністрацію або який ліквідується;

б) предмети застави:

– цінні папери емітентів, які згідно з міжнародною шкалою мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «інвестиційний клас», підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених цим Положенням;

– майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, розміщені на депозитному рахунку в банку, який згідно з міжнародною шкалою має кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «інвестиційний клас», підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових агентств, визначених Положенням, та за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом.

До III групи належать [3]:

– нерухоме майно;

– об'єкти у формі цілісного майнового комплексу;

– виробниче обладнання;

– транспортні засоби.

До IV групи належать [3]:

– цінні папери, що внесені до біржового реєстру та перебувають у ньому на дату розрахунку резерву, крім цінних паперів інститутів спільного інвестування, емітентами яких є резиденти;

– цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування;

– інвестиційні сертифікати;

– іпотечні облігації;

– товари в обороті або в переробці;

– майнові права на нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, за умови документального підтвердження заставодавцем своїх прав щодо набуття ним у власність відповідного нерухомого майна в майбутньому;

– майнові права на нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, за умови, що графік будівельних робіт виконується в строк;

– майнові права на інше майно (вироби, товари, майбутній урожай, приплід тварин, одержання грошових коштів (виручки) за укладеними договорами про продаж товарів/проведення робіт/надання послуг), яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, крім майнових прав на: послуги; процеси; роботи; інтелектуальну власність; корпоративні права; корисні копалини, видобуток яких не здійснено; опціони.

За активом, наданим нерезиденту, крім банків та фізичних осіб, які оформили дозвіл на працевлаштування в Україні або які є працівниками розташованих на території України іноземних дипломатичних, консульських, торговельних та інших офіційних представництв, міжнародних організацій та їх філій, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями, прийнятим забезпеченням можуть бути тільки майнові права на грошові депозити або іменні ощадні (депозитні) сертифікати та нерухоме майно, що розташоване на території України та належить на правах власності цьому нерезиденту або поручителю-резиденту, гарантії банків, які мають офіційний кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «інвестиційний клас», підтверджений у бюлетені провідних світових рейтингових агентств (компаній), визначених Положенням. Ця норма не поширюється на операції, що здійснюються іноземними філіями українських банків.

Комерційні банки ураховують вартість забезпечення у вигляді застави майна під час розрахунку резерву за умови, що договором застави передбачена можливість набуття банком права власності на предмет застави, наданий боржником, у разі порушення виконання боржником умов, визначених договором про надання кредиту, а також за умови, що вони розташовані та зареєстровані на території України.

Комерційні банки під час розрахунку резерву враховують не більше двох років із дати надання кредиту забезпечення у вигляді застави майнових прав на нерухоме майно, що належить до житлового фонду, майнові права на об'єкт незавершеного будівництва, який стане власністю боржника після укладення договору іпотеки.

Банки під час розрахунку резерву враховують майнові права на майбутню продукцію сільськогосподарського виробництва, яка стане власністю заставодавця після укладення договору застави (майбутній урожай, приплід худоби

тощо), якщо така продукція вироблятиметься на території України, не більше одного року (для великої рогатої худоби та риби – не більше двох років) із дати отримання кредиту.

Також під час розрахунку резерву враховують товари в обороті або в переробці, отримані банком у заставу, за од-ночасного дотримання таких умов:

- договір про надання кредиту або договір застави містять докладний опис предмета застави, інформацію про періодичність здійснення його переоцінки, право банку на постійній основі (залежно від строку та умов зберігання товарів) здійснювати перевірку наявності та схоронності товарів;

- право власності на товари підтверджено документально;

- наявність товарів, що передаються в заставу, підтверджується даними бухгалтерського обліку;

- банк відстежує динаміку запасів товарів, суттєві зміни видів і характеристик товарів, які надходять замість тих, що вибувають;

- банк здійснює контроль за вибуттям та заміною товарів на інші;

- товари є застрахованими на строк, не менший, ніж строк користування кредитом, або в разі, якщо строк користування кредитом перевищує один рік, умовами договорів, укладених із боржником (заставадавцем), передбачено вимогу щодо забезпечення безперервного страхування відповідних товарів протягом строку дії договору про надання кредиту і така вимога виконується.

Майнові права на одержання грошових коштів (виручки) за укладеними договорами на продаж товарів, проведення робіт, надання послуг беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики за одночасного дотримання таких умов:

- наявності документів, що підтверджують виконання за-ставадавцем своїх зобов'язань з поставки товарів, прове-дення робіт, надання послуг, або документів, що підтверджу-ють здатність здійснити поставку товарів, провести роботи, надати послуги протягом строку користування кредитними коштами (бізнес-план та прогнози розрахунки, фактичні обсяги реалізації за попередні періоди);

- умовами договорів, майнові права на одержання гро-шових коштів (виручки) за якими оформлено в забезпечен-ня, передбачено спрямування такої виручки на рахунки за-ставадавця, відкриті в банку-кредиторі (у разі консорціу-многo кредитування – у головному банку консорціуму або банку-учаснику, відповідальному за виконання договору);

- банк здійснює контроль за станом виконання догово-рів, майнові права на одержання грошових коштів (вируч-ки) за якими оформлено в забезпечення, в тому числі за

станом розрахунків, що підтверджується відповідними до-кументами;

- банк має документально підтверджений позитивний досвід (за останні 12 місяців, що передують даті розрахунку резерву) щодо повного та своєчасного виконання боржни-ком зобов'язань за договорами, у тому числі тими (за наяв-ності), що забезпечені майновими правами на одержання грошових коштів (виручки), укладеними боржником із бан-ком-кредитором та/або з іншими банками;

- боржник надав підтвердження щодо наявності у нього інших джерел погашення боргу, які відрізняються від офор-млених у забезпечення виконання зобов'язань перед бан-ком-кредитором надходжень грошових коштів (виручки), або сума надходжень грошових коштів (виручки), визначена в договорі про продаж товарів/проведення робіт/надання послуг, перевищує суму майнових прав, оформлених за цим договором у заставу.

Банки беруть до розрахунку резерву вартість майнових прав на одержання грошових коштів (виручки) у розмірі, що не перевищує суму грошових коштів (виручки), які можуть надійти після дати розрахунку резерву на рахунки застава-давця, відкриті в банку-кредиторі, відповідно до умов укла-дених договорів.

Банки під час розрахунку резерву можуть враховувати вартість застави, яка є забезпеченням за двома (або біль-ше) кредитними операціями, в тому числі за договорами на-ступної застави, якщо першочергове право вимоги на пред-мет застави як заставадержателю належить банку, у части-ні, пропорційній розміру заборгованості за кожною кредит-ною операцією.

Банки беруть до розрахунку резерву вартість забезпечен-ня із коефіцієнтом ліквідності забезпечення, визначеним згідно з таблицею.

Банки під час розрахунку резерву використовують ринко-ву вартість забезпечення у вигляді застави нерухомого майна, транспортних засобів, товарів в обороті або в пере-робці, майнових прав на нерухоме майно, виходячи з оцінки такого майна, проведеної суб'єктом оціночної діяльності або оцінювачем майна – працівником банку, що має кваліфіка-ційне свідоцтво оцінювача, які не є пов'язаними з банком особами (афілійованими, спорідненими, асоційованими), відповідно до законодавства України.

Якщо від дати останньої оцінки відбулися істотні зміни в умовах функціонування та фізичному стані майна, що є предметом застави, або стані ринку подібного майна, банк має забезпечити проведення переоцінки такого майна не-

Коефіцієнти ліквідності забезпечення*

Група забезпечення	Коефіцієнт ліквідності
I	1,0
II	0,8
III	0,6
IV	0,4

* Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 №23 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями».

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

залежно від умов договору про надання кредиту та договору застави.

Банки здійснюють перевірку наявності та стану майна, отриманого в заставу, з такою періодичністю:

- нерухомого майна та цілісного майнового комплексу – не рідше одного разу на рік;
- товарів в обороті або в переробці – не рідше одного разу на квартал;
- майнових прав на одержання грошових коштів (виручки) за укладеними договорами про продаж товарів, проведення робіт, надання послуг – не рідше одного разу на місяць;
- іншого майна, майнових прав – не рідше одного разу на півроку.

У практичній діяльності банків виділяють окремі види застав, які забезпечують кредитні зобов'язання, а саме [6]:

- застава нерухомості (іпотека);
- застава будівель і споруд;
- застава майнового комплексу підприємства;
- застава землі;
- застава житлових будинків і квартир;
- застава транспортних засобів;
- застава товарів в обороті (переробці);
- застава майнових прав;
- застава цінних паперів;
- заклад.

Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане з землею: будівля, споруда, квартира, підприємство, як цілісний майновий комплекс, а також інше майно, віднесене законодавством до нерухомого. Предмет іпотеки обов'язково має бути у власності позичальника і не бути об'єктом застави за іншим договором [6].

Якщо юридичною особою – власником є державне підприємство, для застави необхідно мати письмову згоду Фонду державного майна чи уповноважених державою органів – міністерств, які підтверджують повноваження заставодавця відносно майна [6].

Відповідно до ст. 113 Цивільного кодексу України, розпоряджатися майном, яке знаходиться в спільній частковій власності, можна тільки за згодою всіх співвласників.

Крім того, необхідно визначити зміст таких понять, як «будівля», «споруда».

Будівля – це архітектурно-будівельний об'єкт, призначений для створення необхідних умов праці проживання. До будівель відносяться: виробничі корпуси цехів, гаражі, складські приміщення, житлові приміщення, установи. В ці об'єкти включається вся система їхнього життєзабезпечення – водопроводи, каналізація, опалення, освітлення.

Споруда – інженерно-будівельні об'єкти, призначені для технічних функцій, безпосередньо не пов'язані зі зміною предметів праці: греблі, огорожі, мости, криниці, автомобільні дороги.

При іпотеці будівлі чи споруди предметом застави разом з ними стає також право на користування земельною ділян-

кою, на якій розташовані вказані об'єкти. В цих випадках при зверненні стягнення на предмет застави банк, як набувач будівлі, споруди відповідно до законодавства України має право на одержання земельної ділянки.

Іпотека майнового комплексу підприємства і його структурного підрозділу поширюється на все його майно, в тому числі на основні фонди та обігові кошти, а також інші цінності, відображені в самостійному балансі підприємства.

Вказаний вид застави досить часто застосовується банками для забезпечення наданих кредитів і є досить ефективним засобом забезпечення, але при іпотеці цілісного майнового комплексу абсолютно ігнорується принцип індивідуалізації предмета застави. Іпотека майнового комплексу передбачає заставу сукупності майна і прав, що певною мірою виглядає досить абстрактно. Водночас майже для всіх складових, що становлять майновий комплекс підприємства – це будівлі, споруди, транспортні засоби, товари в переробці та обороті, передбачено самостійні види застав. Іпотеку майнового комплексу підприємства необхідно здійснювати одночасно із земельною ділянкою, на якій знаходиться цей майновий комплекс підприємства [6].

Відповідно до ст. 113 Земельного кодексу України в заставу можуть передаватися земельні ділянки, які належать громадянам та юридичним особам на праві власності. Земельна ділянка, яка перебуває у спільній власності, може бути передана в заставу за згодою всіх співвласників. Заставодержателем земельної ділянки можуть бути лише банки, які відповідають вимогам, установленим законам України [4].

Відповідно до вимог чинного законодавства об'єктом права власності та предметом застави фізичних осіб можуть бути лише ті земельні ділянки, приватизація яких не заборонена Земельним кодексом України – це земельні ділянки, що приватизуються громадянами для будівництва і обслуговування житлового будинку, ведення особистого селянського господарства, дачного і гаражного будівництва, а також земельні ділянки для ведення фермерського господарства, а також для здійснення підприємницької діяльності, не пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом.

Об'єктом права власності юридичних осіб можуть бути такі земельні ділянки: призначені для товарного сільськогосподарського виробництва; землі житлової та громадської забудови; земельні ділянки, на яких знаходяться об'єкти нерухомого майна громадян і юридичних осіб, що не мають юридично оформлених документів на право користування такими земельними ділянками; вільні від забудови ділянки, право власності на які набувається на конкурентних засадах; земельні ділянки під об'єктами незавершеного будівництва.

Одним із поширених видів забезпечення кредитних зобов'язань є застава житлових будинків і квартир. Підприємницька діяльність громадян є найбільш частою причиною для застави житлових приміщень. Друга найпоширеніша причина застави квартири – це забезпечення кредиту під будівництво чи придбання нової квартири або будинку [6].

Офіційно цей кредит називається іпотечним, тому що позичальнику надається кредит під заставу нерухомості. Відповідно до ст. 31 Закону України «Про заставу» предметом іпотеки може бути будівля, квартира. В переважній більшості цей вид іпотеки розвивається як система купівлі житла.

Згідно зі ст. 13 Закону України «Про заставу» договір застави транспортних засобів має бути нотаріально посвідчений на підставі відповідних право установчих документів за місцем їх реєстрації. Якщо транспортні засоби перебувають у сумісній власності, то необхідна згода всіх співвласників. Слід зазначити, що практично всі види транспортних засобів підлягають державній реєстрації та обліку [1].

Кредитування під заставу товарів в обороті здійснюється тільки для клієнтів банку, які мають стабільне фінансове становище, позитивну кредитну історію і в переважній більшості використовуються тільки як засіб додаткового забезпечення до інших видів забезпечення. Як правило, вказаний вид застави застосовується при наданні кредиту позичальникам – постійним виробникам відповідної продукції, які мають стабільний оборот товарів.

Предметом застави товарів в обороті або в переробці можуть бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо.

При заставі товарів в обороті або у переробці реалізовані заставодавцем товари перестають бути предметом застави з моменту їх вручення набувачу або транспортній організації для відправлення набувачу або передачі на пошту для пересилки набувачу, а набуті заставодавцем товари, передбачені в договорі застави, стають предметом застави з моменту виникнення на них права власності [6].

Загальне опосередковане визначення поняття майнових прав дано в ст. 49 Закону України «Про заставу», відповідно до вимог якої заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому [1].

У договорі застави прав має бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав.

Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору, може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії.

У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

Застава цінних паперів, які можуть бути передані шляхом вчинення передавального запису, здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного паперу.

Застава цінного паперу, який не передається шляхом індосаменту, здійснюється за угодою заставодержателя і особи, на ім'я якої було видано цінний папір.

За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на зберігання в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

Заклад – застава рухомого майна, при якій майно, що становить предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя.

За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу.

Наприклад, предметом застави є паливно-мастильні матеріали, які містяться в цистернах і збереження цих предметів застави може бути здійснено шляхом опломбування цистерн.

Отже, комерційні банки використовують все більший спектр видів застав в своїй діяльності, що диктується сучасними умовами.

Висновки

Отже, під способами забезпечення виконання зобов'язань розуміються передбачені законодавством чи договором спеціальні засоби майнового характеру, які стимулюють належне виконання боржником зобов'язань шляхом встановлення додаткових гарантій, задоволення вимог кредитора. Застава виникає внаслідок двох підстав – договору чи закону. У практичній діяльності вітчизняних банків більшість заставних відносин виникає через договір, тобто умови про заставу можуть бути включені в кредитний договір, але як правило, договір про заставу укладається окремо від кредитного договору. Під формою забезпечення повернення банківської позички слід розуміти конкретне джерело погашення боргу, юридичне оформлення права кредитора на його використання, організацію контролю банку за достатністю даного джерела. Предметом застави можуть бути майно та майнові права. Предметом застави може бути майно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення, також предметом застави може бути майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо це передбачено договором.

Існують окремі види застави: іпотека – застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи; заклад – застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі; податкова застава. З точки зору здійснення застави існує два варіанти: застава, за якою предмет застави передається банку; застава, за якою предмет застави залишається у заставника.

Національний банк України шукає постійні заходи щодо удосконалення розрахунку резерву за кредитними операціями та мінімізації кредитних ризиків, що призвело до прийняття постанови Правління Національного банку Укра-

їни від 25.01.2012 №23 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», в якому прийняте забезпечення залежно від рівня ліквідності поділяється на чотири групи.

У практичній діяльності банків виділяють окремі види застав, які забезпечують кредитні зобов'язання, а саме: застава нерухомості (іпотека); застава будівель і споруд; застава майнового комплексу підприємства; застава землі; застава житлових будинків і квартир; застава транспортних засобів; застава товарів в обороті; застава майнових прав; застава цінних паперів; заклад.

Список використаних джерел

1. Закону України «Про заставу». [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. Заголовок з екрану.

2. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп./ А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д.е.н., проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.

3. Постанови Правління Національного банку України від 25.01.2012 №23 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями». [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. Заголовок з екрану.

4. Земельний кодекс України. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. Заголовок з екрану.

5. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник: 2 книга. За ред. д.е.н., проф. І.В. Сала. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002.

6. Гриджук Д.М., Олійник В.О. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. – К.: Оріяни, 2002. – 324 с.

УДК 658.5

Т.І. ДЬОЛОГ,
к.е.н., Міжрегіональна академія управління персоналом

Процес стратегічного планування на підприємствах у сучасних умовах господарювання

У статті надається характеристика процесу стратегічного планування. Висвітлюється специфіка його здійснення на підприємстві в сучасних умовах господарювання. Розглядаються стратегічний ланцюг, принципи, основні етапи і методи стратегічного планування.

Ключові слова: стратегічне планування, процес стратегічного планування, стратегічний ланцюг, стратегія, методи планування, стратегічний аналіз.

В статье описывается процесс стратегического планирования. Раскрывается специфика его осуществления на предприятии в современных условиях хозяйствования. Рассматриваются стратегическая цель, принципы, основные этапы и методы стратегического планирования.

Ключевые слова: стратегическое планирование, процесс стратегического планирования, стратегическая цель, стратегия, методы планирования, стратегический анализ.

The strategic planning process is shown in the article. Specific of its realization on an enterprise in modern conditions is studied. Strategic chain, principles, main stages and methods of the strategic planning are also considered.

Keywords: strategic planning, strategic planning process, strategic chain, strategy, methods of planning, strategic analysis.

Постановка проблеми. Складність ринкових відносин в Україні призвела до виникнення необхідності застосування на вітчизняних підприємствах стратегічного управління, без якого сучасне підприємство, що функціонує в змінному ринковому середовищі, не може досягти достатнього рівня конкурентоспроможності, належної ефективності управлінських і виробничих процесів.

Стратегічне планування як надзвичайно важлива складова (функція) стратегічного управління також посіло чільне місце у вітчизняному менеджменті. Але, незважаючи на визнану науковцями і керівниками безперечну важливість його впливу на ефективність діяльності господарюючого суб'єкта, воно, на жаль, у багатьох випадках не виконується належним чином, що в результаті призводить до зниження зазначеної ефективності і погіршення загальної конкурентної позиції підприємства на ринку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Процес стратегічного планування і специфіка його здійснення на підприємствах досліджувалися багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями, зокрема такими, як А.Г. Балог, І.Б. Гурков, О.А. Добровенко, О.О. Романов, В.Л. Фесюк, Е.О. Юрій тощо [1–6].

Спираючись на здійснений аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, можна стверджувати, що на сьогодні існує значна кількість різноманітних та доволі супе-